

lijk gedrukt zijn (Verslagen 1890) en verder zijn te raadplegen in de archieven van de inspecteurs van de grondbelasting.

Summary

The cadastre was founded during the Napoleonic occupation and was intended to supply trustworthy data for the levy of ground taxes. Maps (so called minute plans) and ledgers (so called primary detailed tables) embracing the whole country were ready about 1832. They contain particulars on situation, size and ownership of all house and landed property as well as on land utilization and class of rating. This classification was made by so called evaluation committees, which calculated the profits from data on yields, market prices, balances of expenditure, etc. A distinction was also made between arable land, pastures or meadows, gardens, orchards, heaths, forests etc. The method applied by the evaluation committees is exemplified by data on some North-Brabant and South-Holland municipalities.

Obviously the soil conditions of the country were thoroughly understood. Specially the so called tables 5 contain many interesting particulars and are concise monographs of villages and towns.

As the cadastre was founded at the same time and on similar footings both in the Northern and Southern Netherlands, the same sources can be consulted, both in the Netherlands and in Belgium. In the later country they have been scrutinized by Professor Tulippe (lit. 3).

LITERATUUR:

1. *Dussart, F.*, 1946: Structure agraire et paysages ruraux dans la commune de Bakel (Brabant septentrional). Tijdschr. v. d. Belg. Ver. voor Aandr. Studies, 15, 104—179.
2. *Liere, W. J. van*, 1948: De bodemgesteldheid van het Westland. Versl. Lanbk. Ond., 54.6. Serie: De bodemkartering van Nederland, dl II. 's-Gravenhage.
3. *Tulippe, O.*, 1933: A propos d'archives cadastrales. Bull. du cerle d. géographes liégeois, 5, 6—11.
4. Verslagen van de Hoofdcommissie voor de Herziening der belastbare opbrengst van de ongebouwde eigendommen. 2 dln. 's-Gravenhage (1890).

39. OVER VELDNAMEN EN PERCELERINGEN IN EEN WEST-FRIES DISTRICT (GEESTMERAMBACHT)

Names of fields and blocks in a West-Friesian district

door/by **Ir P. du Burck**

1. INLEIDING

In dit artikel worden enkele topografische bijzonderheden van de benoorden Alkmaar gelegen tuinbouwstreek geschetst, waar-

bij voor hier bekende veldnamen de nadere betekenis, die vaak met de topografie samenhangt, is aangegeven.

Voor de verklaring van de veldnamen is hulp verleend door het Bureau voor Naamkunde te Amsterdam terwijl ook door mej. Dr A. W. Vlam de nodige aanwijzingen zijn verstrekt.

Tot goed begrip van de in deze streek voorkomende veldnamen en perceleringen zij in het kort iets meegedeeld over de bodem van het gebied (du Burck, 1949).

Na de Romeinse tijd werd het gebied overstroomd en werd eerst een knikdek (zware, stugge klei) en daarna met name in het noorden van het gebied, een gorsdek op de knik afgezet. De gorsafzetting onderscheidt zich van de knik door een betere structuur en de veelal lichtere samenstelling van het materiaal. De gorsgronden liggen voor een groot deel relatief hoog en in het algemeen iets hoger dan de knikgronden.

In de vroege middeleeuwen heeft bij overstromingen afbraak van het genoemde jonge zeekleidek plaats gevonden; er ontstonden meren en minder diep overspoelde gedeelten, die in de streek meermalen „dellen” worden genoemd.

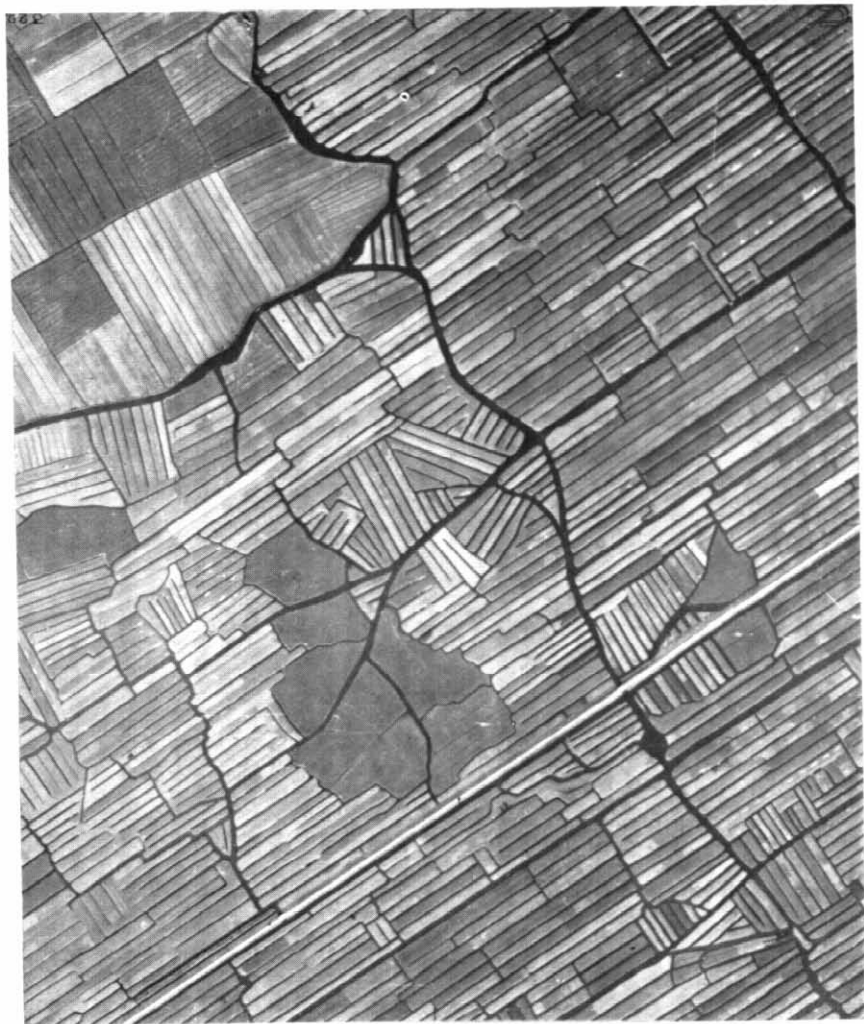
In het z.o. is over het daar aanwezige veen eveneens knikklei afgezet, maar deze heeft vaak een humeus karakter en is daarom als woudgrond beschreven (Edelman en van Liere, 1949).

Het gebied is doorsneden met een groot aantal onregelmatig verloopende sloten, die grotendeels als vroegere erosiekreken zijn te beschouwen.

2. TYPEN VAN VERKAVELING

De bodemkartering van dit gebied heeft aangetoond, dat genoemde krekken een belangrijk element vormden bij de verdeling van het landoppervlak. Deze oude waterlopen zijn veelal gespaard gebleven en later nog vergroot door de mens. In bepaalde lage gedeelten die nog grasland zijn en waar de oorspronkelijke toestand het minst is veranderd, kan men de krekken als zodanig nog duidelijk herkennen (zie fig. 1). Deze natuurlijke landscheidingen zijn het beste bewaard gebleven in het gebied buiten de Langedijk.

Een tweede type landscheidingen, in de vorm van gegraven sloten, houdt verband met de uiteenlopende hoogteligging van het terrein. In het gehele gebied valt waar te nemen, dat hogere gronden, zoals gors- en knikgronden, van lagere door sloten zijn afgescheiden (fig. 1). Deze sloten hebben veelal een onregelmatig bochtig verloop. De eerste grondgebruikers hebben waarschijnlijk de hogere, beter uit het water gelegen terreinen, het eerst in gebruik genomen en zowel ter afscheiding van het land als voor betere ontwatering deze sloten gegraven die, in tegenstelling met de natuurlijke krekken, op de grens van hoog en laag lopen. Daarbij valt op, dat het hogere land meermalen al vroeg (16e eeuw) voor bouwland in gebruik was, terwijl het lagere vaak tot in de tegenwoordige tijd voor grasland diende. Niet slechts de uitge-

Opname Geallieerde Luchtmacht 3-2-'45. Luchtfoto-archief van de Stichting voor de Bodemkartering te Wageningen.

Fig. 1. Luchtfoto van het gebied ten z. van de Kerkmeer (Oud Karspel).
Zie plattegrond fig. 1a.

*Aerial photograph of the area south of the „Kerkmeer” (Church-lake)
at Oud Karspel. See map fig. 1a.*

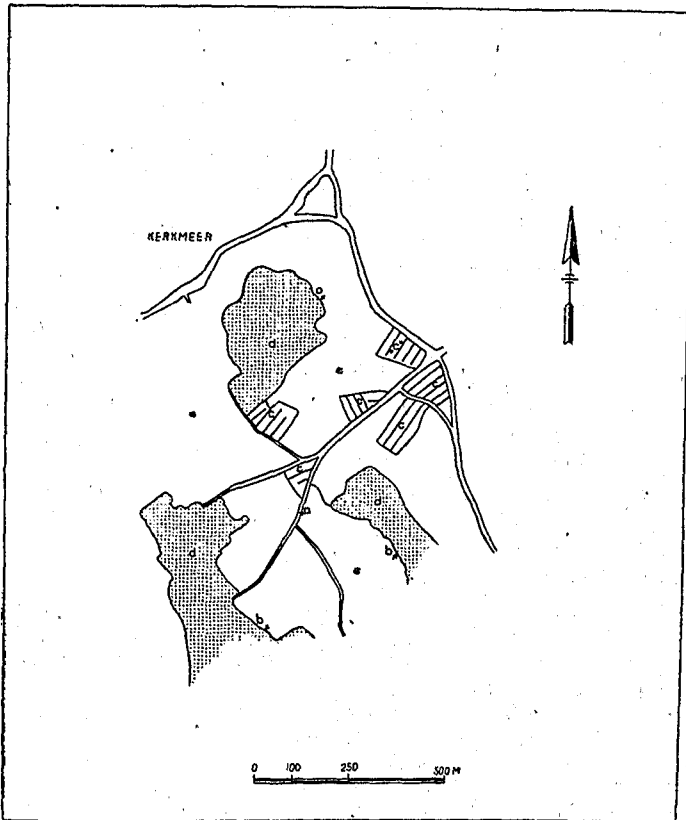

Fig. 1a. Plattegrond bij fig. 1
3 typen landscheidingen

a kreek, *b* gegraven kromme sloot, *c* opgebaggerd akkercomplex met rechte sloten, *d* gorsgronden, *e* delgronden.

Map to fig. 1.

3 types of field boundaries

a creek, b dug winding ditch, c complex of fields elevated by mire, intersected by straight ditches, d mud flat soils, e excavated peat-soils

sproken hoogteverschillen, zoals tussen gors- en knikgronden enerzijds en delgronden anderzijds bestaan, zijn aanleiding geweest tot het leggen van de perceelscheidingen, ook zwakke terreinwelingen, die men ziet tussen gors- en knikgronden, hogere en iets lagere delgronden, hebben betekenis gehad. Men kan in het algemeen zeggen, dat hier bodemkundige c.q. topografische verschillen, een rol hebben gespeeld bij de indeling van het terrein in percelen.

Er is nog een derde type verkaveling, namelijk de regelmatige, met rechte sloten en smalle percelen die vooral karakteristiek is

voor het gebied bij de Langedijk. Bij de totstandkoming van de rechte kavelsloten hebben de bannebesturen waarschijnlijk een rol gespeeld (zie 4). Voorts ziet men dat de verdere verdeling van het land in smalle rechte perceeltjes, gescheiden door brede sloten, nauw verband houdt met het gebruik voor tuinbouwdoeleinden van veelal vrij laag gelegen gronden, die met de specie uit de sloten werden opgehoogd. Deze verkaveling is dan ook als het jongste type te beschouwen.

3. FUNCTIE VAN DE SLOTEN

Over de sloten nog een enkel woord, want ze hebben in deze streek altijd een grote rol gespeeld.

Velerlei voorschriften omtrent het maken en onderhoud daarvan zijn in het verleden gegeven. Veel sloten hadden in de eerste plaats een functie voor de *ontwatering* van het gebied. Voor deze zo sterk aan hoge waterstanden onderhevig zijnde streek waren ze uiterst belangrijk. Daarnaast speelden ze een rol bij het *vervoer* van de producten van het land en van het vee per schuit. Deze functie komt tot uiting in de naam „not-sloten”, die o.a. voorkomt in een keur van de gemeente Koedijk uit het jaar 1677. Volgens het Middelnederlands Woordenboek betekent „not” zowel opbrengst van het land, als vee.

Voorts kende men waterlopen als „heiningsloten”. Deze dienden in de eerste plaats *ter afscheiding van de percelen*, het z.g. „heininge winnen” (vgl. Pols, 1888). Waarschijnlijk is deze betekenis terug te vinden in „de Wijde Heyning” (een sloot bij St. Pancras, op de kaart van de Leth, 1674) en in de „Heiningakker” (langs de o. rand van de Diepsmeer).

Een functie, waarover hieronder nog iets meer gezegd zal worden was ook om uit de sloten „slijck of klei te trekken”, d.w.z. *te baggeren*.

4. BESPREKING VAN DE VERSCHILLENDE VERKAVELINGSTYPEN

Er bestaan aanwijzingen, dat de in cultuurneming van de regelmatig verkavelde gronden minder individueel plaats vond dan waar het ging om de cultivering van de verspreid gelegen hogere gronden. Terwijl deze laatste vermoedelijk door afzonderlijke of kleine groepen ontginners in gebruik zijn genomen — men denke aan de z.g. oud Friese ontginningswijze (Edelman, 1947) — hebben wellicht bij de regelmatige percelering aan de Langedijk de bannen (oudtijds rechtsgebieden, waarin West-Friesland was verdeeld en waarvan de grenzen nog dikwijls met die van de tegenwoordige gemeenten samenvallen, thans waterstaatkundige eenheden) een rol gespeeld. Zo ziet men dat de richting der kavels nauw verband houdt met die van de bannegrenzen aan de Langedijk (beiden staan haaks hierop), terwijl deze sloten ook niet doorlopen in de banne Koedijk. Blijkbaar heeft elke banne haar eigen waterlopen gemaakt. Hetzelfde wordt beschreven (Noordeloos en Morsink,

1946) voor het o. deel van West-Friesland waar elke ontginnende gemeenschap een bepaald gebied, na dit te hebben omkaad, van sloten heeft voorzien, zodat de richting der kavelsloten tussen de bannen onderling, verschillend is.

Ook in het Geestmerambacht vindt men enkele aanwijzingen, dat de bannen zelfstandig bedijkingen uitvoerden en wel bij de bestudering van de oude kaarten van de Vroonlanden (1532).

Deze kaarten (zie hierover Belonje, 1935) die betrekking hebben op St. Pancras en Koedijk, waren bedoeld als een kartografische registratie van gronden, die tot het grafelijk domein behoorden; ze zijn te beschouwen als een vorm van oude kadastrale kaarten. Zeer minutieus zijn hierop de percelen aangegeven, terwijl er verder vrij veel landnamen op voorkomen¹⁾ en het bodemgebruik is aangeduid. Volgens één van deze kaarten komt juist op de grens van St. Pancras en Broek een lange smalle strook land voor aangegeven als „dyckstal”. Hoewel dit thans niet goed meer is na te gaan, heeft hier blijkbaar vroeger een dijk gelegen.

Hetzelfde treft men aan op de oude gemeentegrens tussen Oudkarspel en Koedijk. In het gedeelte zuidelijk van de Diepsmeer ligt nog een smal, vrij hoog perceel, dat bij de bodemkartering als een oude dijk werd opgevat en op genoemde kaart als gedeelte van een „zijdwinde” voorkomt. Een „zijdwinde” is een binnendijk, die waarschijnlijk vanaf een reeds bestaande dijk is aangelegd (Beekman, 1907). Op de oude kaart loopt deze over een grote afstand in grotendeels rechte lijn, ongeveer w.—o. Wellicht was het een dijk of kade, aangelegd vanaf de Rekerdijk (die de westelijke grens van het Geestmerambacht vormt), die dienst moest doen als waterkering. Ten z. van de Diepsmeer is er een gebogen gedeelte („Cromme Zijdwinde”), waar de dijk blijkbaar vroeger is doorgebroken door instroming vanuit het noordelijk gelegen Diepsmeer. Daardoor is een wiel ontstaan, waar de dijk later omheen is gelegd. De aanduiding van het hier gelegen land met „woel” (tegenwoordig noemt men de percelen „weelde” e.d.) wijst hier eveneens op.

We vinden dus ook in dit gebied een aanwijzing dat de bannen ter bescherming van hun grondgebied dijken of kaden hebben aangelegd.

Bodemkundig leveren deze dijken nog de bijzonderheid op, dat in de nabijheid zandige afzettingen voorkomen, die onder invloed van doorbraken moeten zijn ontstaan; bij de noordelijke dijk komt dit zand voor nabij het genoemde wiel; op een plaats bij de zuidelijke wijzen de aanduidingen „Dijckstal alias het Sand” en „het Santdel” op de bodemgesteldheid ter plaatse.

Vergelijking van de verkaveling uit de 16e eeuw met de tegenwoordige laat zien, dat de grondstructuur dezelfde is, maar dat veel onregelmatige blokken thans in smalle, rechte stroken zijn onderverdeeld. Toch kwamen deze kavels ook reeds van ouds

¹⁾ Verschillende hierna te noemen veldnamen zijn aan deze kaart ontleend.

voor, met name bij de hogere gorsgronden (z. van het Diepsmeer), welke gedeeltelijk voor akkerbouw (bouwland) werden gebruikt. Het is mogelijk dat het een met het ander in verband staat.

Het grootste deel van het gebied buiten de meren en moerasige gedeelten was echter nog grasland. Vele namen met „weyde” en „venne” wijzen hierop²⁾. „Venne” komt ook tegenwoordig nog meermalen voor en is gelijk te stellen aan het Friese woord fenne = weiland (Beekman, 1941).

Ook noordelijk van het dorp St. Pancras lagen uitsluitend grotere graslandcomplexen. Dit blijkt ook uit de perceelsnamen waarin de zojuist genoemde termen voorkomen.

Er is sedert deze tijd een belangrijke verandering opgetreden. Thans is dit gebied door vele sloten in smalle akkers verdeeld en voor de teelt van tuinbouwgewassen in gebruik. Men heeft daartoe het vrije lage land opgehoogd met de specie uit de sloten, zodat het beter geschikt werd voor deze cultuur, terwijl van de bagger uit de sloten vroeger veel gebruik is gemaakt als middel om het land te bemesten. De verdeling van het land in akkers en deze cultuurwijze moeten dan ook in nauw verband met elkaar worden gezien.

Ook in het gebied van de Langedijk, waar veel laag land was gelegen, heeft deze verandering plaats gehad. Volgens de „Informacie” van 1514 (bewerkt door R. Fruin, 1866) was de grond hier voornamelijk als grasland in gebruik. Op het eind van de 16e eeuw kwam hier de tuinbouw op en toen moet geleidelijk ook veel grasland zijn gescheurd, in akkers verdeeld en opgehoogd. Vooral bij Broek is op deze wijze een netwerk van brede sloten met veel smalle akkers ontstaan. De oudst bekende toestand van dit gebied is na te gaan aan de hand van de eerste kadastrale kaarten van 1832. Er was toen reeds een groot oppervlak in akkers verdeeld. In het o. bij de Langedijk, doch ook meer naar het w. lagen akkercomplexen, bijvoorbeeld bij het Heinsken's del. Het is duidelijk dat men een laag gebied als het laatste, dat weinig waarde vertegenwoordigde (het woord duidt al op het lage, moerasige land, terwijl ook uit de bodemprofielen het vroegere, lage bodemoppervlak blijkt) door verdeling in smalle akkers met sloten er tussen, tot bruikbaar cultuurland heeft weten te maken (dergelijke akkercomplexen in een delgebied toont ook de luchtfoto, fig. 1).

Dit proces van verdeling van het land is na deze tijd doorgegaan. Dit blijkt uit vergelijking met de nieuwste topografische kaart (Blad 19B, ged. herzien in 1946).

5. VELDNAMEN

a. *In samenhang met het bodemgebruik*

We zullen eerst enkele landnamen noemen die met het *gebruik van de bodem* samenhangen.

²⁾ In een archiefstuk uit 't begin der 17e eeuw heet het o.a. ook: „.....venne of te weyde gelegen te St. Pancras”.

Vooraf bij de Langedijk treft men de term „groet” vaak aan (in samenstellingen, b.v. „Brugmansgroet”); een bepaalde akker ligt in deze of gene groet. Het woord heeft in oorsprong de betekenis van met grassen begroeid, buitendijks land (Beekman, 1907). In deze streek geeft men er complexen akkers mee aan, gevormd na het scheuren van grasland. Heeft men te maken met oud bouwland, dan ontbreekt, voor zover wij weten, deze naam. Terwijl men er oorspronkelijk de graslanden zelf mee zal hebben aangeduid, is later, naar het schijnt, het woord vooral voor gescheurd grasland toegepast.

Een landnaam die op het grondgebruik betrekking heeft, is verder „dres” (een perceel bij Eenigenburg); „dres op langeven” (bij Schoorlham). Dres, driesch en andere synoniemen geven braakliggend of blijvend buiten productie geraakt bouwland aan (Boekenooien, 1896; Edelman en Vlam, 1949). Nu is de oudst bekende toestand ($\pm$ 1832, volgens de eerste kadastrale opname) echter die van grasland. En hoewel in deze streek de algemene richting van het grondgebruik die gaat van gras- naar bouwland, is het mogelijk, dat de landerijen onder deze naam eertijds bouwland waren en tot grasland gemaakt zijn.

Voor een stuk land zuidelijk van de Diepsmeer kwamen voor (kaart Vroonlanden) de namen *Bateu en Batou*, terwijl hiervoor thans bekend is „de Betouw”. Mogelijk is hiervan een synoniem „batouwe”, dat is aangegeven als vruchtbaar land (Kalma, 1949). Namen met „-uwe” wijzen op grasland (Edelman en Vlam, 1949). Het betreffende grondstuk ligt grotendeels hoger dan de delgronden en zou daarom wegens het voordeel van de hogere ligging, bij de vroegere slechte waterstaat tot de wat betere gronden gerekend kunnen zijn, hoewel zeker niet tot de beste. Het komt ons daarom voor, dat men er hooiland mee heeft willen aangeven.

Behalve de streeknaam „Betuwe” komt ook de „Veluwe” als perceelsnaam voor, nl. te Harenkarspel³⁾; mogelijk is ook „Venuwen” in de Westbeverkoog, een veenpoldertje oostelijk van St. Pancras (op een oude kaart aangegeven), hiermede in verband te brengen. Deze laatste benaming is blijkbaar gegeven aan het laaggelegen veenland waaruit deze polder grotendeels bestaat en dat vroeger, evenals thans bij de betere ontwatering, nog het beste voor grasland te gebruiken was.

b. In samenhang met de bodemgesteldheid

Hoezeer de lage, moerassige toestand van de bodem karakteristiek was voor het gebied blijkt uit verschillende veldnamen.

In de eerste plaats waren er een vrij groot aantal terreinen met „del” aangeduid. We zagen reeds, dat hiermee bepaalde lage gronden werden aangegeven (Edelman en Vlam, 1949). Ook tegenwoordig komt de naam nog voor o.a. in Heinsken's Del, Garsdel e.a. Daarnaast werden dergelijke terreinen vaak aange-

³⁾ Genoemd in publieke veiling van domeingronden in 1803.

duid met „bosch”, in samenstellingen „Moerbosch”, „Steeckelbosch” e.a. Vermoedelijk was het voornamelijk een rietvegetatie, die hier voorkwam („Rietbosch”). Ook Boekenoogen (1899) vermeldt laag rietland. Niettemin kan hier ook wel enig laag houtgewas gestaan hebben. Namen als „Westen-” en „Oosten Boombos” (vrij lage gronden westelijk van Huiswaard) wijzen hierop. „De Hongerbos” moet niets anders dan een aanduiding voor onvruchtbaar land zijn geweest en houdt geen verband met de betekenis die Edelman en van Hoffen (1949) aan het woord „Honger” hebben kunnen toekennen.

Voor dezelfde lage gebieden welke met „del” werden aangeduid, kwam ook de naam „slijk” voor; dit woord is ook nog heden ten dage in gebruik.

Een andere naam die voor dit terrein-type werd gebruikt is „de Vlaars”. Hoewel de betekenis van Vlaars niet steeds duidelijk is, kan het woord hier verband houden met „vledder”, slappe modder⁴).

Het „Heyst Holle” (bij de westelijke rand van de Diepsmeer) heeft men blijkbaar eveneens met lage grond willen aangeven. „Holle” is in oorsprong hol of holte (Beekman); Boekenoogen noemt „hol”: laag, moerassig land, wat geheel met de toestand ter plaatse overeenstemt.

Om hetzelfde type lage terreinen aan te duiden komt vervolgens voor „waard” (oostelijk van Krabbendam). Voor een oud wadgebied als het onderhavige is wel te denken aan omschrijvingen als: stuk land aan of tussen water gelegen, of: de waarden of waardgronden in het Wad, z. van Terschelling, die bij laag water droog vallen (Beekman, 1907; Edelman en Vlam, 1949). De thans nog bekende veldnaam „Hoge Weert” (westelijk van de Diepsmeer) voor vrij laag land, moet wel aldus worden verklaard, dat het laaggelegen was, hoewel blijkbaar hoger dan andere gedeelten (b.v. de Diepsmeer).

Nog andere namen duiden op de lage waterrijke gronden in deze streek. „Antjes Zolen”, „Klinkzool” zijn landerijnamen, Cromsool en Botssool (op de kaart van de Leth, ± 1730 voorkomende) zijn waarschijnlijk oude slootnamen. Dat men met de eerste laag land heeft willen aanduiden, blijkt uit de nauwe relatie met „sullen”; dit is laag week land (Boekenoogen, 1896). Het woord „sool” komt verder ook voor in Friese slootnamen zodat het blijkbaar een ruimere betekenis heeft.

„Het War” te Zuid-Scharwoude betekent laaggelegen weiland dat hier veel voorkwam, vóór men het land opgebaggerd had.

„De Heenen” zijn eveneens lage gronden (o. van Krabbendam). „Heen” = riet, wijst op laag, met riet begroeid terrein.

Een perceel genaamd „het Rutje” bestaat uit gelijksoortig terrein. Een bevredigende verklaring voor dit woord is nog niet gegeven⁵), toch is het mogelijk, ook blijkens de verklaring elders,

⁴) Taalkundig is het verband tussen beide woorden niet geheel duidelijk (Bureau voor Naamkunde).

⁵) Bureau Naamkunde.

dat het samenhangt met riet (Edelman en Vlam, 1949); het zou naar de aard van het terrein rietland kunnen zijn.

Het „*Hondsbos*” komt voor aan het Bardewiel (een water bij het dorp Oudkarspel, waarschijnlijk ontstaan bij een doorbraak van de Langedijk); het is eveneens laaggelegen terrein, dat niet slechts in „bos”, maar ook in „hond” = slijkerige grond (huun, hoenmodder of moeras, Schönfeld (1949)) tot uitdrukking komt.

De „*slobber*” (zuidelijk van het Bardewiel) kan ook als „slobbig” = drassig land (Schönfeld) worden opgevat.

Tot dezelfde categorie gronden behoort ook het „Breekland, laag terrein zuidelijk van de Kerkmeer (Oudkarspel). Hierin is terug te vinden de betekenis van „gebroken”, door het water aangetast (briek of braak is de plaats waar het water is ingestroomd).

Al deze namen moeten overigens dateren uit de tijd, nadat dit gebied werd overstroomd en het bodemoppervlak aangetast, waardoor lage terreinen ontstonden, d.w.z. vanaf de middeleeuwen.

Een naam waarmee juist hoog land is aangegeven is „*wiert*” of „*wierdt*” zoals in „de Hoeghe Wiert”, westelijk van St. Pancras. Het is vrij hoog zandig terrein zonder dat er aanwijzingen zijn, dat kunstmatig ophoging heeft plaats gehad, zoals bij de wierden in de provincie Groningen (Beekman, 1907). In het rivierkleigebied vindt men analoge gevallen bij de woerden (Edelman en Vlam, 1949).

Een veldnaam die allerwegen voorkwam is „*oert*”. In het door meren en poelen zeer verbrokkelde gebied werden er bepaalde hogere, min of meer in het water uitstekende landen mee aangeduid. O.a. ligt „de Oert” aan verschillende zijden van de Daalmeer. Door Beekman (1917) werd hieraan dezelfde betekenis gegeven (zie ook Edelman en Vlam, 1949).

Met „*Rijpelant*”, „den oert op Ripelant” en verder ook „*Rijpelschoot*” is waarschijnlijk oeverland (rijp = oever) aangegeven. Dit stemt overeen met de ligging nabij de zuidelijke rand van de Diepsmeer; in het Rijpje (of Rijk), het in de n. Ringpolder gelegen gehucht, met in het oosten overwegend hoog, westelijk van de plaats laag land, kan ook zonder veel moeite deze betekenis worden teruggevonden.

c. *Diverse namen*

Een naam waarin de *begroeiing* tot uitdrukking wordt gebracht is „*woud*”. Dit woord komt voor in de plaatsnamen Zuid- en Noord-Scharwoude en in landerijnamen in het z.o. deel van Broek: „de Woudakkers”. Deze namen houden vermoedelijk verband met de vroegere boomgroei in dit gebied op het zeekleidek (vergelijk ook Edelman en van Liere, 1949). Een suggestieve veldnaam hiervoor is ook: „de Boomakkers” (westelijk van Broek). Deze naam kan echter ook verband houden met de resten van bomen, die men hier en daar in het veen aantreft.

Verscheidene namen van landerijen hebben de betekenis van *landgedeelte*, b.v. „kerf”. Kerve is een afgesneden stuk grond (Schönfeld). In de Zaanstreek kent men ook „het Kerfstuk”.

Verder komen voor „t Bon”, „t Holkebon”, „de Bonjes”, „t Boundje”. Met „bon” werd oorspronkelijk aangeduid een hoefslag (gedeelte) van een dijk, toegewezen voor onderhoud. Ook kent men hier⁶⁾ het „melkbon”, namelijk als een afzonderlijk afgesloten gedeelte van het weiland waar het vee werd gemolken. Waarschijnlijk staan genoemde namen in verband met dit gebruik in de tijd toen het weidebedrijf in deze streek nog de voornaamste bestaansbron was, want aan dijken moet hier niet gedacht worden. Boekenoogen (1896) meende ook — mogelijk ten onrechte — dat er gewassen op verbouwd werden („Bouwbonnetje” onder Assendelft).

Een synoniem van 't Boundje is Boendtje (Beekman, 1907) wat hetzelfde zou kunnen betekenen als bon (boen = bon).

Een naam waarmee een bepaald landsgedeelte werd aangegeven (Edelman en Vlam, 1949), was „Kamp” of „t Campje”.

Ook met „Schoot” („Rijpschoot”, „Hemelschoot”) heeft men vermoedelijk bepaalde afgeschoten landgedeelten aangegeven (Edelman en Vlam, 1949).

Er zijn in deze streek ook percelen aangeduid met „geers” („de Elf Geerzen”). Geers is een oude landmaat en blijkbaar heeft men hiermee een stuk land van bepaalde grootte willen aangeven.

Het woord „Vroon” komt, behalve in Vrone (het vroegere St. Pancras) voor als landerijnaam („Breckem Vroon” in Koe-dijk). Vroonlanden waren het bezit van de Graaf. Een aldus genoemd perceel behoorde vermoedelijk tot de vroegere Vroonlanden (domeingoederen), die in dit gebied in groot aantal voorkwamen (vgl. Belonje, 1935).

d. Waterstaatkundige namen

De voortzetting van de Langedijk naar het z. is de Twuyverweg — vroeger de Weyverweg (zie fig. 2). Een Weyverweg is beschreven als een weg die een verbinding tussen plaatsen vormt (Beekman, 1907). Dit is ook bij deze weg inderdaad het geval (namelijk tussen Broek en St. Pancras), maar bovendien schijnt het, dat de weg — althans het n.z. gedeelte (in het verlengde van de Langedijk) — ook de functie van waterkering heeft gehad. Tussen dit weggedeelte en de Oosterdijk⁷⁾ en zuidelijker komt het land namelijk voor onder de naam van „Uuytworp” (fig. 2). Hiermee werd buitendijks land aangegeven (Beekman, 1907), zodat, waarschijnlijk vóór de Oosterdijk als waterkering werd aangelegd, de Weyverweg deze functie had. Ook de Langedijk zelf

⁶⁾ Volgens mededeling van Dr A. W. Vlam ook in het o. deel van West-Friesland.

⁷⁾ De waterkering tegen de Waard (tegenwoordig de droogmakerij Heerhugowaard), die volgens de bekende kaart van Dr A. A. Beekman reeds omstreeks 1300 bekend was.

krijgt in dit licht de betekenis van oude waterkering (over de Langedijk is, behalve als centrum van bewoning, slechts zeer weinig bekend).

Er bestaat nog een verdere aanwijzing voor een binnen de Oosterdijk aanwezige doorlopende waterkering (fig. 2). Vanaf de

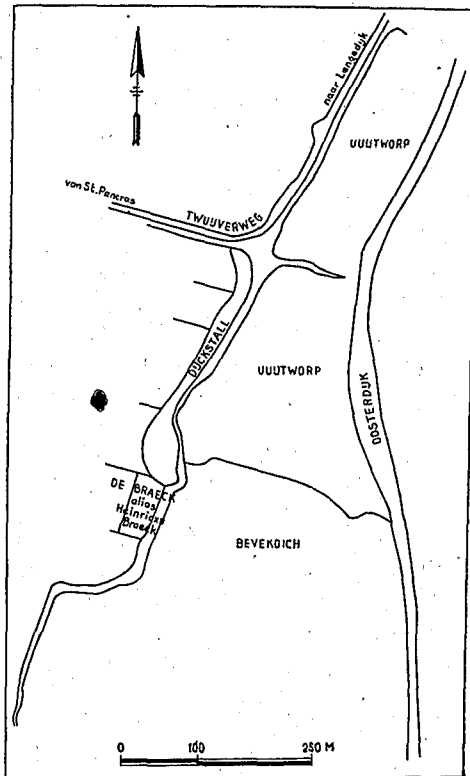

Fig. 2. Schets van de landerijen bij de Twuyverweg.
Sketch of the division of the land near the „Twuyverweg”
(Twuyverroad).

plaats, waar de Weyverweg naar het w. ombuigt, doch gescheiden daarvan door een sloot, loopt in zuidelijke richting een perceel onder de naam „dyckstall” (kaart Vroonlanden); op het eind ligt een terrein „de Braeck”. Uit deze namen blijkt duidelijk, dat hier een dijk of kade gelopen heeft, die op een plaats is doorbroken, zodat een „braek” of kolk is gevormd.

Met betrekking tot de functie van de Langedijk als oude waterkering zij nog gewezen op namen van landerijen ten o. daarvan. Aan de o. zijde van Zuid-Scharwoude liggen, blijkens 18e

eeuwse transporten ⁸⁾ landerijen in „de Koog”. Een zijweg van de Langedijk te Zuid-Scharwoude naar het oosten draagt thans nog de naam „Koog”. Verder is een perceel oostelijk van Broek bekend als „het Koogje”. Aangezien „Koog” in de oorspronkelijke betekenis als buitendijks land is op te vatten (Beekman, 1907), volgt hieruit dat de Langedijk vermoedelijk de eerste waterkering tegen de Waard geweest is.

Hier volgen nog enkele veldnamen die verband houden met doorbraken van het noordelijk gedeelte van de Langedijk (in Oudkarspel) en het aansluitende dijkgedeelte naar Kalverdijk.

Over het Bardewiel werd reeds gesproken. In het n. bij Kalverdijk komen ook nog voor „het Swiel” en de „Swieldersloot”. Topografisch geven zij de indruk te zijn ontstaan bij een dijkdoorbraak, zodat swiel en wiel hetzelfde zouden zijn ⁹⁾. Tussen beide eerstgenoemde plaatsen in komt nog „t zandje” voor, land met een zandige bodem, welke afzetting we al hebben leren kennen als ontstaan bij dijkdoorbraken. Ook hier is vermoedelijk de dijk eens doorgebroken. Er blijkt uit deze namen ook, hoe zeer het gebied vroeger te lijden heeft gehad van overstromingen en ten slotte hoe de verschillende veldnamen een beeld kunnen geven van de oude historie van de Streek en de vroegere toestand van het gebied.

Summary

An important item that played a part in the formation of the soils in this district has been the floods during the Middle Ages. They caused transmission by washing of the clay layer, resulting in the present topography of many low parts (including shallow lakes).

The way of land distribution is closely connected with the conditions of the soil. Of old, the fields were demarcated by ditches. Of these, three types can be distinguished, viz. the old erosion creeks, subsequently ditches dug to demarcate the higher grounds, first taken into cultivation and finally the straight ditches particularly in the area with oblong fields near the „Langedijk”.

The detailed schemes devised for the discharge of water as required in this watery district and the conveyance of produce being restricted to transport by water led to an extensive system of ditches. There is some evidence that the regular lay-out accomplished under the auspices of individual „bannen” (former catchment areas) is due to excavation of peat. Also when the particular areas were enclosed the „banne” seems to have played its part. Important to the proceeding distribution of the land and the digging of many straight ditches, has also been the practice to use the mire from the ditches to elevate the low lying land and to improve their cultivation-value. The latter has had an important bearing upon the development of horticulture. A large number

⁸⁾ Aanwezig in het Rijksarchief te Haarlem.

⁹⁾ Wij onthouden ons van taalkundige interpretatie.

of names of fields are related to the formerly low, swampy conditions of many grounds and their vegetations, but also to their situation within the district, dismembered as the latter was by lakes and pools, to the enclosure-dams and to the utilization of the soil.

LITERATUUR

- Beekman, A. A.*, 1905—1907: *Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland voor 1795*, I en II, 's-Gravenhage.
- Beekman, A. A.*, 1941: *Aanvullingen en verbeteringen op het gebied van dijk- en waterschapsrecht, bodem en water, aardrijkskunde* enz. Dl. XI v. h. *Middelned.* *Woordenboek van Verwijs, Verdam en Stoett.* 's-Gravenhage.
- Belonje, J.*, 1935: *Twee bijzondere landkaarten. West-Friesland's Oud en Nieuw*, dl IX. Hoorn.
- Boekenoogen, G. J.*, 1897: *De Zaanse Volkstaal*. Leiden.
- Burck, P. du.*, 1949: *Bodemkartering van Geestmerambacht. Boor en Spade III*, 152—167.
- Edelman, C. H.*, 1947: *Iets over veldnamen en perceleringen. Landbouwk. Tijdschr.* 59, 706/708.
- Edelman, C. H. en M. M. van Hoffen*, 1949: *Landerijnamen met het bestanddeel „Honger”*. *Nom. Geogr. Neerl.* Dl XIII, 79—87. *Boor en Spade IV*, hst. 40.
- Edelman, C. H. en W. J. van Liere*, 1949: *Over woudgronden op de zeelei van westelijk en noordelijk Nederland. Tijdschr. Kon. Ned. Aard. Gen.* 66, 3. *Boor en Spade IV*, hst 2.
- Edelman, C. H. en A. W. Vlam*, 1949: *Over de perceelsnamen van het Nederlandse rivierkleigebied. I. Betuwe en Bommelerwaard. Boor en Spade III*, 231—284.
- Kalma, J. J.*, 1949—1950: *Frijske Plaknamen, I—III*. Leeuwarden.
- Noordeloos, P. en Joh. Morsink*, 1946: *Geschiedenis van de Polder „Het Grootslag”*. Heiloo.
- Pols, M. S.*, 1885: *West-Friese Stadsrechten I*. Utrecht.
- Schönfeld, M.*, 1949: *Veldnamen in Nederland. Med. Kon. Ned. Acad. v. Wetensch., Afd. Letterk., N.R.* 12, 1. Amsterdam.

40. LANDERIJNAMEN MET HET BESTANDDEEL „HONGER”

Names of fields comprising the idiom „Honger”

door/by Prof. Dr C. H. Edelman en Ir M. M. van Hoffen

overgenomen uit: Nomina Geographica Neerlandica, dl. XIII, 1949

Gedurende de laatste jaren heeft de Stichting voor Bodemkartering in de door haar bestudeerde gebieden aanzienlijke collecties landerijnamen bijeengebracht, voornamelijk in het rivierengebied.

De waarde van dit materiaal ligt voornamelijk in de omstandigheid, dat de namen betrekking hebben op land, hetwelk bodemkundig nauwkeurig bekend is, terwijl de gekarteerde gebieden ook oudheidkundig volledig zijn geïnventariseerd.

De Bommelerwaard behoort tot de best onderzochte gebieden en het toponymisch materiaal bevat veel belangwekkends, waarover elders mededelingen zullen verschijnen.